

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СЕРТИФІКАЦІЇ НАСІННЯ В УКРАЇНІ

LEGAL REGULATION OF CERTIFICATION OF SEED IN UKRAINE

Радченко А.М.,

аспірант кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В.З. Янчука Національного університету біоресурсів і природокористування України

У статті проаналізовано норми вітчизняного законодавства, що регулюють питання сертифікації насіння. Здійснено аналіз поняття «сертифікація» і виявлено необхідність його доопрацювання. Виокремлено процедуру сертифікації насіння і її правового забезпечення.

Ключові слова: сорт рослин, сертифікація, насіння, сортова сертифікація Насінневими схемами ОЕСР.

В статье проанализированы нормы отечественного законодательства, которые регулируют вопрос сертификации семян. Осуществлен анализ понятия «сертификация», выявлена необходимость его доработки. Выделена процедура сертификации семян и её правового обеспечения.

Ключевые слова: сорт растений, сертификация, семена, сортовая сертификация Семенными схемами ОЕСР.

In this article are analysed the norms of home legislation what regulate the question of certification of seed. The analysis of concept «certification» is carried out and deduced necessity of his revision. Was determined procedure of certification of seed and its legal regulation.

Key words: sort of plants, certification, seed, sort certification, Seed schemes of OECD.

Постановка проблеми. Одним з найважливіших завдань, які стоять перед сучасною Україною, є зміцнення й удосконалення правового регулювання державного і громадського життя. Особливе місце у цьому напрямку займає діяльність щодо забезпечення якості та безпеки продукції, адже людина, її життя та здоров'я визнано найвищою соціальною цінністю (ст. 3 Конституції України [1]). При цьому держава закріпила за собою як головний обов'язок «утвердження і забезпечення прав і свобод людини». У свою чергу, сертифікація, як інструмент підтвердження якості продукції, виступає дієвим засобом забезпечення її якості, а сертифіковане насіння є гарантією безпечного і якісного продовольчого забезпечення населення. На жаль, правове регулювання сертифікації насіння в юридичній науці є маловивченим, що й зумовлює актуальність цього дослідження.

Стан дослідження. Частково питанню сертифікації насіння були присвячені роботи М.М. Кузьмінної [2], Л.В. Лосюк [3], С.М. Орехова [4] та О.Ю. Дубинського [5]. Проте праці зазначених вчених торкаються проблем правового регулювання сертифікації насіння побічно у розрізі вирішення інших теоретичних та практичних питань у сфері сертифікації. Тому метою даної статті є аналіз стану нормативно-правового підґрунтя здійснення сертифікації в Україні, що дозволить визначити проблеми та недоліки у вказаній сфері законодавства.

Виклад основного матеріалу. Насамперед, необхідно зазначити, що питання сертифікації в Україні регулюються Декретом Кабінету Міністрів України «Про стандартизацію і сертифікацію» від 10 травня 1993 р. № 46-93 [6]. Однак цей нормативно-правовий акт не визначає поняття «сертифікація». Раніше воно закріплювалося у Законі України «Про підтвердження відповідності» від 17 травня

2001 р. № 2406-III [7]. Згідно з ним сертифікація – це процедура, за допомогою якої визначений в установленому порядку орган документально засвідчує відповідність продукції, систем якості, систем управління якістю, систем екологічного управління, персоналу встановленим законодавством вимогам (ст. 1). На сьогоднішній день сертифікація визначається як підтвердження відповідності третьою стороною (особою, яка є незалежною від особи, що надає об'єкт оцінки відповідності, та від особи, що зацікавлена в такому об'єкті як споживач чи користувач), яке стосується продукції, процесів, послуг, систем або персоналу (ст. 1 Закону України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» [8]). Враховуючи положення законодавства, вважаємо за доцільне визначити сертифікацію як процедуру підтвердження відповідності продукції, систем якості, систем управління якістю, систем екологічного управління, персоналу встановленим законодавством третьою стороною (особою, яка є незалежною від особи, що надає об'єкт оцінки відповідності, та від особи, що зацікавлена в такому об'єкті як споживач чи користувач).

Переходячи безпосередньо до питання правового регулювання сортової сертифікації, необхідно звернутися до ст. 1 Закону України «Про насіння і садивний матеріал» [9], що визначає сертифікацію насіння і садивного матеріалу як комплекс заходів контролю на всіх етапах розмноження насіння і садивного матеріалу, спрямованих на визначення їх сортових та посівних якостей. Тому доцільно погодитись із думкою, згідно з якою сортова сертифікація розглядається як комплекс заходів щодо здійснення жорсткого контролю всіх етапів насінництва, спрямованих на підтвердження сортових та посівних якостей насіння, призначеного для реалізації [10].

З метою становлення вітчизняної селекції і насінництва, виходу на міжнародний ринок як країн СНД і Східної Європи, так і країн Західної Європи, залучення іноземних інвестицій для створення інфраструктури насінництва, підвищення конкурентоспроможності українського насіннєвого матеріалу сільськогосподарських рослин Україна стала членом Міжнародної асоціації з контролю якості насіння (далі – ІСТА) [11] і отримала доступ до схем сортової сертифікації насіння [12], що є об'єктом міжнародної торгівлі, Організації економічного співробітництва і розвитку (далі – ОЕСР). Відповідно, у науковій літературі схеми сортової сертифікації насіння, призначеного для міжнародної торгівлі, визначаються як набір процедур, методів і прийомів, за допомогою яких здійснюється моніторинг якості насіння в процесі розмноження і які гарантують підтримання та збереження як достовірності сорту, так і сортової чистоти [13, с. 51].

Насіннєвими схемами ОЕСР передбачено дві процедури сортової сертифікації. Перша з них – це тестування рослин або перевірення їх на сортову ідентичність і чистоту на спеціально закладених контрольних ділянках, друга – це власне апробація сортових посівів або, за визначенням ОЕСР, – інспектування їх. Крім того, за необхідності проводять ще й лабораторний сортовий контроль насіння за їхньою морфологічною структурою, анатомічною будовою, кольором, антоціановим забарвленням колеоптиле – у жита, реакцією насінин на фенол – у пшениці тощо. Іноді використовують електрофорез запасних білків і навіть контроль за ДНК (полімеразо-ланцюговою реакцією) [14].

Тестування рослин на контрольних ділянках проводять для того, щоб переконатися, що той чи інший зразок, відібраний від певної партії насіння, відповідає заявленому сорту і є однорідним за сортовою чистотою. Відповідно до п. 4.2. Додатку I до Схеми ОЕСР сортової сертифікації або контролю обігу насіння в міжнародній торгівлі [12] сортова чистота – це співвідношення рослин або насіння в межах популяції, що відповідає офіційному описові сорту. Тому без такої перевірки жодна партія не може надходити на міжнародний ринок насіння.

За насіннєвими схемами ОЕСР проводять такі випробування насіння на контрольних ділянках:

- попередній контроль;
- пост-контроль;
- позасезонний контроль.

За попереднього контролю насіння на контрольній ділянці висівають водночас з основним посівом або раніше за нього. Пост-контроль дає можливість проконтролювати партію насіння лише через рік після збирання врожаю. Але він має значення, якщо насіння й надалі розмножуватиметься для отримання наступної генерації. Позасезонний контроль проводять для того, щоб отримати інформацію про сортову чистоту (типовість), не чекаючи завершення вегетаційного періоду. Це стосується переважно батьківських компонентів гібридів, урожай яких отримують у позасезонний період року [15, с. 8].

Тестування рослин на контрольних ділянках має суттєві переваги перед польовим інспектуванням сортових посівів. По-перше, воно дає можливість більш детально досліджувати рослини протягом майже усього вегетаційного періоду, порівнюючи їх з рослинами «стандартного» зразка, який висівається в одному блоці з ділянками, на яких випробовуються насіння інших зразків (проб) того ж самого сорту чи батьківської форми. По-друге, рослини досліджуються не лише за окремими сортовирізняльними ознаками, які виявляються під час польового інспектування, а й за цілим комплексом ознак, які можуть змінюватися у процесі вегетації рослин.

Польове інспектування є другою після тестування рослин на контрольних ділянках процедурою для встановлення ідентичності сорту і визначення сортової чистоти (типовості). Польове інспектування насінницьких посівів – це комплекс заходів з офіційної перевірки придатності сортових посівів для використання урожаю з них на насінницькі цілі за попереднього та остаточного інспектування [16]. Тому, на відміну від вітчизняної методики, його проводить не створена за наказом комісія, а офіційний (для посівів добазового й базового насіння) або неофіційний (для посівів сертифікованого насіння) інспектори, наділені відповідними повноваженнями. Вони повинні переконатися, що насінницький посів виявляє ознаки заявленого сорту, а сам посів за сортовою чистотою або типовістю відповідає вимогам нормативного документа.

Порядок і процедура проведення польового інспектування сортового насіння здійснюється відповідно до статей 20 і 21 Закону України «Про насіння і садивний матеріал» [9], Тимчасового порядку проведення сертифікації насіння та садивного матеріалу [17] та Схем ОЕСД з сортової сертифікації або контролю обігу насіння в міжнародній торгівлі [12].

Перед інспектуванням інспекторові надаються результати тестування рослин на контрольних ділянках, з якими він звіряє дані польового інспектування. Вони не завжди співпадають. Причиною цього може бути:

- застосування на посівах хімічних речовин (гербіцидів, пестицидів, інсектицидів), які спричиняють мінливість сортовирізняльних ознак;
- наявність самосійних рослин (падалиці) попередньої культури в основному посіві;
- відсутність сортових і видових прополовань;
- поява короткочасних ознак в процесі вегетації рослин контрольної ділянки, які не фіксуються за інспектування основного посіву;
- механічне або біологічне засмічення насіння [18, с. 54].

Інспектор, порівнюючи дані, отримані за тестуванням рослин й польового інспектування, вивчає причини їх несумісності, перш ніж прийняти рішення про використання посіву на насіннєві цілі.

Для підтвердження ідентичності сорту виробник насіннєвої продукції повинен зберегти і представити інспекторові етикетки від пакувань насіння, яким засіяно поле, надати необхідні документи на нього.

Крім того, інспектор обстежує достатню кількість рослин в різних місцях посіву, порівнюючи їх з офіційним описом сорту.

Якщо за результатами попереднього обстеження посів підлягає інспектуванню, інспектор визначає кількість пробних ділянок і порядок їх розміщення на посіві. Розмір пробної ділянки, наприклад, зернових культур – 20 метрів квадратних, їх кількість – не менше 10, якщо гранична площа не перевищує 10 гектарів. Якщо посів перевищує цю площу, останню ділять на частини розміром до 10 га, кожна з них інспектують окремо. В цьому і полягає принципова відміна методики ОЕСР від вітчизняної методики апробації сортових посівів. Розходження даних методик полягає і в кількості обстежених рослин. За вітчизняною інструкцією повинно бути обстежено не менше 3 тисяч рослин (стебел) на посівах зернових культур вищих репродукцій (генерацій) і не менше 1,5 тисяч – на посівах репродукційного (сертифікованого) насіння. За насінневою схемою ОЕСР стосовно цих культур необхідно обстежити рослини на 10 ділянках, кожна з яких містить біля 10 тисяч рослин, а на всіх виділених пробних ділянках – 100 тисяч рослин [15, с. 14].

Важливим етапом у процесі сертифікації насіння є формування партії, її пакування та маркування. Ця процедура чітко регламентується Правилами пакування та маркування насіння сільськогосподарських культур в Україні, затвердженими наказом Міністерства аграрної політики України від 22 червня 2009 р. № 426 [19].

Заключним етапом у процедурі сертифікації насіння є відбір проби від сформованої партії та її аналіз для оцінки посівних якостей насіння. Посівні якості насіння, призначеного для міжнародної торгівлі, повинні посвідчуватися сертифікатом міжнародного зразка, яким є Міжнародний Помаранчевий Сертифікат ІСТА. На сьогодні здійснює аналіз посівних якостей насіння за міжнародними методиками та видає Міжнародні сертифікати ІСТА (помаранчеві та сині) на насіння, призначене для експорту, Державне підприємство «Державний центр сертифікації і експертизи сільськогосподарської продукції», утворене на державній власності і підпорядковане Державній інспекції сільського господарства України [20].

Таким чином, основним нормативно-правовим актом, що регулює питання проведення сертифікації насіння, є Тимчасовий порядок проведення сертифікації насіння та садивного матеріалу, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 22 квітня 2013 р. № 299. Цей Порядок установлює процедуру визначення та засвідчення відповідності сортових і посівних якостей насіння та садивного матеріалу на всіх етапах розмноження. Його дія поширюється на насіння та садивний матеріал сортів рослин, внесених до Державного реєстру сортів рослин, придатних до поширення в Україні, або Реєстру сортів рослин Організації економічного співробітництва та розвитку; і не поширюється на насіння та садивний матеріал декоративних рослин.

Пункт 2 даного Порядку визначає, що сертифікація насіння та садивного матеріалу проводиться територіальними органами Державної інспекції сільського господарства України (далі – Держсільгоспінспекції). Варто зазначити, що відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 2 березня 2016 р. № 164 «Про внесення зміни у додаток 1 до постанови Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2014 р. № 85» [21] з 1 квітня 2016 року зазначені повноваження Держсільгоспінспекція має передати Державній службі України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів (далі – Держпродспоживслужба).

Висновки. Враховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що правове регулювання сортової сертифікації в Україні здійснюється у напрямі врахування вимог Міжнародної асоціації з контролю якості насіння (ІСТА). Але з метою подальшого вдосконалення законодавства в зазначеній сфері необхідним є доопрацювання поняття «сертифікація» як процедури підтвердження відповідності продукції, систем якості, систем управління якістю, систем екологічного управління та персоналу встановленим законодавством вимогам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Кузьміна М.М. Господарсько-правові засоби забезпечення якості продукції : дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.04 / М.М. Кузьміна. – Х., 2010. – 194 с.
3. Лосюк Л.В. Адміністративно-правові засади здійснення сертифікації у сфері забезпечення якості продукції в Україні : дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.07 / Л.В. Лосюк. – Х., 2012. – 197 с.
4. Орехов С.М. Адміністративно-правове регулювання в галузі стандартизації, якості продукції, метрології і сертифікації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / С.М. Орехов. – К., 2011. – 20 с.
5. Дубинський О.Ю. Проблеми правового регулювання сертифікації в Україні / О.Ю. Дубинський // Наше право. – 2013. – № 12. – С. 51–57.
6. Про стандартизацію і сертифікацію : Декрет Кабінету Міністрів України від 10 травня 1993 р. № 46-93 // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 27. – Ст. 289
7. Про підтвердження відповідності : Закон України від 17 травня 2001 р. № 2406-III (Закон втратив чинність на підставі Закону № 124-VIII від 15 січня 2015 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 32. – Ст. 169.
8. Про технічні регламенти та оцінку відповідності : Закон України від 15 січня 2015 р. № 124-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 14. – Ст. 96.
9. Про насіння і садивний матеріал : Закон України від 26 грудня 2002 р. № 411-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 13. – Ст. 92.

10. Іванова Н.В. Сортова сертифікація насіння як чинник підвищення ефективності діяльності насінневої галузі / Н.В. Іванова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.pdaa.edu.ua>.
11. Про вступ до Міжнародної асоціації з контролю за якістю насіння (ICTA) : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 липня 1998 р. № 1143 // Урядовий кур'єр від 6 серпня 1998 р.
12. Про приєднання України до Схеми сортової сертифікації насіння зернових культур, Схеми сортової сертифікації насіння кукурудзи та сорго Організації економічного співробітництва та розвитку : Закон України від 15 лютого 2011 р. № 3019-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 35. – Ст. 348.
13. Хареба В.В. Адаптування схем сортової сертифікації насіння овочевих культур, призначеного для міжнародної торгівлі / В.В. Хареба, Н.В. Лещук, М.А. Броницька, О.В. Позняк // Сортовивчення та охорона прав на сорти рослин. – 2012. – № 2. – С. 51–55.
14. Кіндрок М.О. Сортова сертифікація насінницьких посівів за схемами ОЕСР / М.О. Кіндрок, С.О. Павлюченко, О.Ю. Кіряк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://po-teme.com.ua/rastenievodstvo/stati-po-rastenievodcheskim-temam/1453-sortova-sertifikatsiya-nasinnitskikh-posiviv-za-skhemami-oesr.html>.
15. Соколов В.М. Методика апробації сортових посівів зернових культур / Соколов В.М., Вишневський В.В., Кіндрок М.О. – Київ – Одеса, 2009. – 16 с.
16. Польове інспектування (апробація) сортових посівів сільськогосподарських культур та апробація плодкових і ягідних культур в господарствах Волинської області // Сайт СГТЗОВ «Родючість-агро» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.godagro.com.ua/novyny_i_podiyi-1.html.
17. Тимчасовий порядок проведення сертифікації насіння та садивного матеріалу : Постанова Кабінету Міністрів України від 22 квітня 2013 р. № 299 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 33. – Ст. 116.
18. Заєць В.П. Інструкція по апробації сортових посівів / В.П. Заєць, М.М. Гаврилук, М.О. Кіндрок // Спец. тем. вип. «Земля і люди України». – К., 1995. – 70 с.
19. Про затвердження Правил пакування та маркування насіння сільськогосподарських культур в Україні : Наказ Міністерства аграрної політики від 22 червня 2009 р. № 426, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 15 липня 2009 р. за № 639/16655 // Офіційний вісник України. – 2009. – № 55. – Ст. 1924.
20. Офіційний сайт Державного підприємства «Державний центр сертифікації і експертизи сільськогосподарської продукції» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zernolab.com.ua>.
21. Про внесення зміни у додаток 1 до постанови Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2014 р. № 85 : Постанова Кабінету Міністрів України від 2 березня 2016 року № 164 // Офіційний вісник України. – 2014. – № 57. – Ст. 1550.

УДК 349.6 (477):061.1ЄС

ЕКОЛОГІЧНІ ПОДАТКИ Й СИСТЕМА ТОРГІВЛІ ВИКИДАМИ – СУЧАСНІ РИНКОВІ ІНСТРУМЕНТИ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ

ENVIRONMENTAL TAXES AND THE EMISSIONS TRADING SYSTEM – THE MODERN MARKET TOOLS OF ENVIRONMENTAL PROTECTION

Сабовчик А.І.,

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри міжнародного приватного права,
правосуддя та адвокатури
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Дослідження присвячене порівнянню екологічних податків та системи торгівлі викидами як ринкових інструментів охорони довкілля. Виявлені ключові елементи і переваги використання екологічних податків. Здійснений аналіз системи торгівлі викидами й оцінені переваги й недоліки її застосування. Висвітлено, які держави віддають переваги одному чи іншому ринковому інструменту захисту довкілля.

Ключові слова: екологічні податки, податки на викиди вуглецю, система торгівлі квотами, система торгівлі викидами, система «обмежуй і торгуй», «ціновий інструмент».

Исследование посвящено сравнению экологических налогов и системы торговли выбросами в качестве рыночных инструментов охраны досуга. Выявлены ключевые элементы и выгоды использования экологических налогов. Осуществлен анализ системы торговли выбросами и оценены ее преимущества и недостатки. Освещено, какие государства отдают предпочтение тому или иному рыночному инструменту защиты окружающей среды.

Ключевые слова: экологические налоги, налоги на выбросы углерода, система торговли квотами, система торговли выбросами, система «ограничивай и торгуй», «ценовой инструмент».

Research is devoted to comparison of environmental taxes and emission trading system as an instrument of market protection leisure. Identified the key elements and benefits of the use of environmental taxes. The analysis of the emissions trading scheme and to assess its strengths and weaknesses. Illuminated, which states give preference to a particular market instruments for environmental protection.

Key words: environmental taxes, carbon taxes, trading system, emissions trading system, system of “cap and trade”, “pricing tool”.